

BUXORO XONLIGI VA USMONLI IMPERIYASI O'RTASIDAGI DIPLOMATIK ALOQALAR (XVI–XVIII ASRLAR)

Abdug'aniyev Bekzod Abduvali o'g'li

Samarqand davlat tibbiyot universiteti o'qituvchisi

Shodiyeva Jamila Abriyevna

Toshkent kimyo xalqaro universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Usmonli imperiyasi va Markaziy Osiyo o'rtasidagi diplomatik va harbiy aloqalar tarixiy jihatdan tahlil qilingan. Shayboniyxon (1451–1510) davridanoq Buxoro xonligi bilan boshlangan munosabatlar, Safaviylarga qarshi ittifoqlar va ichki siyosiy qarama-qarshiliklar yoritilgan. Maqolada Bobur, Elbarsxon va Usmonli sultonlari davrida davom etgan diplomatik harakatlar, Buxoro, Xiva va Qo'qon xonliklarining shakllanishi, shuningdek, Usmonli-Buxoro aloqalarining XVII–XVIII asrlardagi xususiyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Usmonli imperiyasi, Markaziy Osiyo, Shayboniyxon, Buxoro xonligi, Xiva xonligi, Qo'qon xonligi, Safaviylar, diplomatiya, harbiy ittifoq, diniy siyosat, XVIII asr, Bobur, Murad III, Boyazid II.

DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN THE BUKHARA KHANATE AND THE OTTOMAN EMPIRE (16TH–18TH CENTURIES)

Abstract: This article provides a historical analysis of the diplomatic and military relations between the Ottoman Empire and Central Asia. It examines the relations initiated during the reign of Shaybani Khan (1451–1510) with the Bukhara Khanate, alliances against the Safavids, and internal political conflicts. The article analyzes diplomatic activities during the periods of Babur, Elbars Khan, and the Ottoman sultans, the formation of the Bukhara, Khiva, and Kokand Khanates, as well as the characteristics of Ottoman-Bukhara relations in the 17th–18th centuries.

Keywords: Ottoman Empire, Central Asia, Shaybani Khan, Bukhara Khanate, Khiva Khanate, Kokand Khanate, Safavids, diplomacy, military alliance, religious policy, 18th century, Babur, Murad III, Bayezid II.

ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ БУХАРСКИМ ХАНСТВОМ И ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИЕЙ (XVI–XVIII ВЕКА)

Аннотация: В данной статье исторически анализируются дипломатические и военные связи между Османской империей и Центральной Азией. Рассматриваются отношения, начавшиеся в период правления Шейбани-хана (1451–1510) с Бухарским ханством, союзы против Сефевидов и внутренние политические конфликты. В статье анализируются дипломатические действия в эпоху Бабура, Эльбарс-хана и османских султанов,

формирование Бухарского, Хивинского и Кокандского ханств, а также особенности османо-бухарских отношений в XVII–XVIII веках.

Ключевые слова: Османская империя, Центральная Азия, Шейбани-хан, Бухарское ханство, Хивинское ханство, Кокандское ханство, Сефевиды, дипломатия, военный союз, религиозная политика, XVIII век, Бабур, Мурад III, Баязид II.

Usmonli imperiyasi bilan Markaziy Osiyo oʻrtasidagi dastlabki muhim siyosiy aloqalar Shayboniylar (1451–1510) davrida shakllana boshlagan. Shayboniylar Movarounnahrni birlashtirib, Shayboniylar davlatiga asos solgan hamda Safaviylar tahdidiga qarshi Usmonli sultoni Boyazid II (1481–1512) bilan yozishmalar olib borgan. U maktublarida umumiy sunniy eʼtiqodni taʼkidlab, Shoh Ismoil I ga qarshi yordam soʻragan. Biroq bu yaqinlik mustahkam ittifoqqa aylanmagan. 1510-yilda Marv jangida Shayboniylar Safaviy qoʻshinlari tomonidan magʻlub etilib, jang maydonida halok boʻlgan. Ayrim manbalarda Shoh Ismoil uning bosh suyagini ramziy idishga aylantirgani qayd etiladi. Bu xabar Usmonli saroyiga yetib borgach, Boyazid II Shayboniylarni shahid sifatida eʼtirof etib, taʼziya bildirgan, ammo masofa va siyosiy sharoit sabab bevosita harbiy yordam koʻrsatish imkoni boʻlmagan.

Shayboniylar vafotidan keyin Turkistonda siyosiy beqarorlik kuchaya boshlagan. 1511-yilda Bobur Safaviylar yordami bilan Movarounnahrni egallagan, biroq shialar bilan yaqinligi sabab sunniy aholi noroziligiga duch kelib, Afgʻoniston tomonga chekinishga majbur boʻlgan. Shundan soʻng Koʻchkinchixon boshchiligidagi Safaviylar Movarounnahrdan quvib chiqarilgan. Xorazmda esa Elbarsxon mustaqillikni eʼlon qilib, Xiva xonligiga asos solgan. Shu tariqa Buxoro, Xiva va keyinchalik Qoʻqon xonliklari shakllanib, XX asr boshlarigacha mavjud boʻlib kelgan.

Usmonli davlati Buxoro xonligini Markaziy Osiyodagi eng qudratli sunniy davlat sifatida koʻrib, aynan u bilan diplomatik aloqalarni rivojlantirgan. Xiva va Qoʻqon xonliklari Buxoro siyosiy makonidan ajralib chiqqani sababli Usmonli diplomatiyasining asosiy markazi Buxoro boʻlib qolgan. Istanbul hukmdorlari Buxoroni Safaviylar va keyinchalik Rossiyaga qarshi ehtimoliy ittifoqchi sifatida baholagan.

Sulton Sulaymon Qonuniy (1520–1566) davrida Usmonlilar Markaziy Osiyo bilan toʻgʻridan-toʻgʻri harbiy hamkorlikni yoʻlga qoʻyishga uringan. Samarqand hukmdori Abdullatifxonga Safaviylarga qarshi yurish rejalari doirasida askarlar va artilleriya ustalari yuborilgan. Ammo Shayboniylar oʻrtasidagi ichki nizolar, mahalliy amirlarning markaziy hokimiyatga toʻliq boʻysunmasligi, ulamolarning tashqi harbiy aralashuvga ehtiyotkorona munosabati hamda logistik qiyinchiliklar bu rejalarni amalga oshirishga yoʻl qoʻymagan. Movarounnahr ulamolari siyosiy va diniy mustaqillikni saqlash tarafdori boʻlib, Usmonli taʼsirini ehtimoliy xavf sifatida baholagan.

Murad III (1574–1595) davrida Usmonlilar Safaviylarga qarshi Kavkaz va Kaspiyboʻyida ayrim muvaffaqiyatlarga erishgan. Shu davrda Buxoro xoni Abdulla II

ham Eron bosqinlariga qarshi kurash olib borgan va Sibir xoni Kuchumni Rossiyaga qarshi qo'llab-quvvatlagan. Istanbul va Buxoro o'rtasida deyarli teng huquqli diplomatik munosabatlar yo'lga qo'yilgan. Astraxanni egallash kabi qo'shma rejalar ishlab chiqilgan bo'lsa-da, Rossiyaning qarshiligi ularning amalga oshishiga to'sqinlik qilgan.

XVIII asr oxiriga kelib Rossiyaning Markaziy Osiyo tomon kengayishi Usmonli-Buxoro aloqalarini yana jonlantirgan. 1786-yilda Sulton Abdulhamid I Buxoroga elchi yuborib, Rossiyaga qarshi sunniy ittifoq tuzishni taklif etgan. 1787–1789-yillarda Amir Shohmurod ham Istanbulga bir necha bor elchilar jo'natgan, biroq bu davrda Usmonli davlati Sharqda faol harbiy siyosat olib borish imkoniyatiga ega bo'lmagan.

Umuman olganda, XVI–XVIII asrlarda Markaziy Osiyo xonliklari Usmonli imperiyasi bilan diniy yaqinlik va umumiy raqiblarga qarshi ittifoq izlab kelgan. Biroq ichki siyosiy beqarorlik, uzoq masofa va Usmonlilarning Yevropadagi uzluksiz urushlari bu hamkorlikning chuqurlashishiga to'sqinlik qilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Azimjon o'g'li, Beknazarov Javoxir. "The establishment of Bukhara Khanate." shokh library (2025).
2. Azimjon o'g'li, Beknazarov Javoxir. "the culture of the Bukhara Khanate during the shaybanids dynasty period." shokh library (2025).
3. Beknazarov Javohir Azimjon o'g'li. "Qo'qon xonligida Olimxonning markazlashtirish siyosati." talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali (2024):
4. Mardiyeva G. xotin-qizlarning 1950-1980-yillarda samarqand viloyati ilm-fan sohasini rivojlantirishdagi o'rni //ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари актуальные проблемы социально-гуманитарных наук actual problems of humanities and social sciences. – 2025. – т. 5. – №. 4. – с. 70-75.
5. Safarovich G. S., Gavhar T. Turkestan in the Russian Empire (The second half of the 19th century and the beginning of the 20th century) //International Journal on Integrated Education. – T. 2. – №. 6. – C. 138-144.
6. Bekturodovna G. T. In the early stages of relocation policy features and methods //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2021. – T. 9. – №. 12. – C. 110-112.